

ČITANJE U RANOJ ADOLESCENCIJI

DOBNE I SPOLNE RAZLIKE TE OSOBN I OBITELJSKI PREDIKTORI

Sažetak

Čitanje je ključna akademska vještina, ne samo za uspjeh u školovanju, već i za opću prilagodbu i snalaženje u suvremenom svijetu, u kojem su pisane informacije i pisana komunikacija nezaobilazni u svim područjima života. Hrvatska je 2017. godine usvojila *Nacionalnu strategiju poticanja čitanja za razdoblje od pet godina*. Za ostvarivanje ciljeva definiranih tom strategijom nužno je raspolagati empirijskim podacima o vještinama čitanja i njihovim prediktorima u svim fazama razvoja čitalačke pismenosti. Iako se Hrvatska u proteklih desetak godina uključila u dva međunarodna istraživanja čitalačke pismenosti – istraživanje PIRLS, u kojem sudjeluju učenici četvrtih razreda osnovne škole i istraživanje PISA, u kojem sudjeluju petnaestogodišnjaci – empirijskih podataka o čitalačkim kompetencijama hrvatskih učenika iznimno je malo. K tome, rezultati spomenutih međunarodnih istraživanja pokazuju da je čitalačka pismenost hrvatskih učenika u četvrtom razredu osnovne škole iznad međunarodnog prosjeka, dok je čitalačka pismenost petnaestogodišnjaka ispod međunarodnog prosjeka, što upućuje na negativan trend u razvoju čitalačkih kompetencija u višim razredima osnovne škole u situaciji usporedbe uspješnosti hrvatskih učenika s vršnjacima iz drugih zemalja. Prema teorijama faza razvoja vještina čitanja, rana adolescencija je iznimno važno razdoblje za razvoj čitalačke pismenosti. Tada bi se trebao ostvariti prijelaz s početnih na složenije vještine čitanja, a učenje čitanja trebalo bi prerasti u čitanje sa svrhom učenja.

Svrha istraživanja prikazanog u ovoj knjizi bila je doprinijeti spoznajama o čitalačkim kompetencijama hrvatskih učenika u razdoblju rane adolescencije. Istraživanjem smo željeli odgovoriti na dva pitanja. Prvo: kakve su dobne i spolne razlike u (a) vještinama čitanja i (b) individualno-psihološkim i obiteljskim čimbenicima povezanim s vještinama čitanja djece u ranoj adolescenciji (četvrti, peti, šesti i sedmi razred osnovne škole)? Drugo: u koliko su mjeri individualno-psihološki i obiteljsko-kontekstualni čimbenici prediktivni za vještine čitanja? Vještine čitanja operacionalizirali smo dvjema mjerama: brzinom dekodiranja riječi i razumijevanjem teksta. Od individualno-psiholoških čimbenika povezanih s vještinama čitanja usmjerili smo se na motivaciju za čitanje (intrinzičnu i ekstrinzičnu), navike čitanja (količinu čitanja tiskanih i digitalnih tekstova te poznavanje naslova knjiga kao indikator izloženosti literaturi) i jezične sposobnosti (operacionalizirane mjerama poznavanja značenja riječi i poznavanja gramatike). Od obiteljsko-kontekstualnih čimbenika, ispitali smo četiri indikatora obiteljskog čitalačkog okruženja: obrazovanje roditelja, broj knjiga u kućanstvu, roditeljske navike čitanja i stavove roditelja prema čitanju. U istraživanju je sudjelovalo 814 učenika (51.4% djevojčica), iz sedam osnovnih škola u Zagrebu.

Rezultati su pokazali da djevojčice, u usporedbi s dječacima, imaju višu intrinzičnu motivaciju za čitanje (u svim razredima osim u četvrtom, u kojem se djevojčice i dječaci nisu razlikovali); provode više vremena čitajući tiskane, a manje vremena čitajući digitalne tekstove; bolje poznaju naslove knjiga (iako samo u četvrtom i šestom, a ne i u petom i sedmom razredu); imaju bogatiji rječnik; brže dekodiraju riječi i bolje razumiju tekstove koje čitaju. Mlađa djeca imala su višu razinu obiju vrsta motivacije za čitanje od starije djece. Za ekstrinzičnu motivaciju dobne razlike utvrđene su za djecu oba spola, a najizraženije su bile između šestog i sedmog razreda. Za intrinzičnu motivaciju dobne razlike utvrđene

su samo za dječake, pri čemu su dječaci u četvrtom razredu imali statistički značajno višu intrinzičnu motivaciju za čitanje od dječaka u višim razredima. Starija djeca, u usporedbi s mladom, izvijestila su o više vremena provedenog u čitanju digitalnih tekstova, imala su bogatiji rječnik i veće gramatičko znanje, brže su dekodirala riječi i bolje su razumjela tekstove koje su čitala. Statistički značajnim prediktorima individualnih razlika u brzini dekodiranja riječi pokazali su se spol, dob, intrinzična motivacija za čitanje, poznavanje značenja riječi i poznavanje gramatike. Djevojčice, starija djeca te djeca više intrinzične motivacije za čitanje, bogatijeg rječnika i boljeg poznavanja gramatike, brže su dekodirali riječi. Prediktori razumijevanja teksta bili su dob, broj knjiga u kućanstvu, ekstrinzična motivacija za čitanje, poznavanje naslova knjiga, poznavanje značenja riječi, poznavanje gramatike i brzina dekodiranja riječi. Starija djeca, djeca koja kod kuće imaju veći broj knjiga, djeca niže ekstrinzične motivacije za čitanje, djeca koja poznaju više naslova knjiga, imaju bogatiji rječnik, bolje poznaju gramatiku i brže dekodiraju riječi, pokazala su veće razumijevanje tekstova. Prediktivni modeli u manjoj su se mjeri razlikovali za djevojčice i dječake te za djecu različite dobi. Pokazalo se da razumijevanju teksta djevojčica i dječaka pridonose različiti aspekti kućne okoline te da se s dobi povećava doprinos jezičnih vještina brzini čitanja, a smanjuje važnost brzine čitanja za razumijevanje značenja teksta. U ukupnom uzorku, prediktorske varijable objasnile su 37% varijance brzine dekodiranja riječi i 49% varijance razumijevanja teksta.

Nalazi provedenog istraživanja podržavaju teorije o razvoju čitanja, pokazujući da se u ranoj adolescenciji vještine čitanja značajno unapređuju. Dobiveni rezultati podržavaju i novije teorijske modele prediktora vještina čitanja koji, u tumačenju razvoja čitanja, uz važnost kognitivno-jezičnih sposobnosti, ističu i ulogu motivacijsko-ponašajnih čimbenika, poput navika čitanja, te kontekstualnih čimbenika koji uključuju obiteljsko čitalačko okruženje. Naši rezultati sugeriraju da bi se povećanjem intrinzične, a smanjenjem ekstrinzične motivacije za čitanje, većom izloženošću djece literaturi namijenjenoj njihovom uzrastu, proširivanjem rječnika i povećanjem gramatičkog znanja te obogaćivanjem kućne biblioteke mogle unaprijediti vještine čitanja u ranoj adolescenciji, pri čemu je osobitu pozornost potrebno posvetiti čitalačkim vještinama dječaka. Ovi rezultati mogu se primijeniti u kreiranju intervencija za podizanje čitalačke pismenosti djece školske dobi i doprinijeti ostvarenju ciljeva *Nacionalne strategije poticanja čitanja*.

Ključne riječi: razumijevanje teksta, brzina dekodiranja riječi, jezične vještine, motivacija za čitanje, navike čitanja, obiteljsko čitalačko okruženje, rana adolescencija